

هشدار افت کیفیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌های کشور

تعداد دانشجویان و مقالات علمی در سال‌های اخیر رشد کمی چشم‌گیری داشته است. اکنون این سؤال در محافل علمی و دانشگاهی مطرح می‌شود که اندازه‌گیری توسعه و پیشرفت علمی صرفاً با این معیارهای کمی چه نسبتی دارد؟ یکی از وظایف اصلی فرهنگستان علوم تبیین جایگاه علم و فناوری کشور و رصد و پایش روند حرکت، تحول و پیشرفت آموزش و پژوهش کشور و هشدار در صورت مشاهده کاستی‌ها در این رابطه است.

علوم، به‌ویژه علوم پایه، مشتمل بر ریاضی و فیزیک، نیروی پیشران بسیاری از تحولات اجتماعی در سده‌های اخیر بوده اند. تاثیر اجتماعی علوم پایه در دو وجه نمود بیشتری داشته است: تاثیر بر دیدگاه و نحوه تحلیل و استدلال افراد جامعه و تولید فناوری‌های نو. این دو نقشی اساسی در حرکت جوامع بشری به سوی جوامع مرفه و پیشرفته داشته اند. از این رو ملاک ارزیابی توسعه و پیشرفت علمی، تولید و استفاده از علم نافع است. علم نافع آن است که سه هدف اصلی توسعه علمی را، یعنی، رسیدن به مرزهای دانش، به‌کارگیری در ارتقای فناوری و تربیت نیروهای ماهر، تامین کند. متأسفانه در سال‌های اخیر دیدگاه‌های کمی‌نگر به ارزیابی علمی - هم در آموزش و هم در پژوهش - غلبه و نمود چشم‌گیری داشته اند. اما نیل به سه هدف توسعه بدون توجه به کیفیت آموزش و پژوهش و رعایت استانداردهای جهانی محقق نخواهد شد. دیدگاه مبتنی بر توسعه کمی و نادیده انگاشتن کیفیت صرفاً به انباشت نیروهای ناتوان می‌انجامد که طبعاً نمی‌توانند در توسعه و پیشرفت کشور نقش موثری داشته باشند.

در دیدگاه کمی‌نگر برای ارزیابی پژوهش، پیشرفت علمی صرفاً بر اساس تعداد مقالاتی که در مجلات ISI یا ISC به چاپ رسیده اند سنجیده می‌شود. مطابق بررسی‌های علمی و دقیق انجام شده از طرف سازمان‌های معتبر جهانی پایش علوم، که بارها مورد استناد مسئولین کشور نیز قرار گرفته اند، ایران از این منظر و به لحاظ کمی در منطقه اول است. علاوه بر شاخص تعداد مقالات، معیارهای آماری سنجش کیفیت پژوهش نیز سال‌ها است که کمی شده اند و در همان بررسی‌های سازمان‌های معتبر نیز اندازه‌گیری و در انتشارات آنها درج می‌شوند، که البته کمتر مورد اشاره مسئولین کشور قرار می‌گیرند. یکی از این معیارها ضریب استناد و ارجاع به مقالات است، که متأسفانه برای مقالاتی که از ایران به چاپ رسیده اند بسیار پایین است. انتشار مقالات با کیفیت نازل در رسیدن به سه هدف توسعه علمی کمکی نمی‌کند و صرفاً منجر به اتلاف سرمایه و استعدادهای خواهد شد.

در بُعد آموزش دانشگاهی نیز نظام‌های متعددی از جمله دانشگاه‌های دولتی وابسته به وزارت علوم، دانشگاه‌های دولتی وابسته به سایر نهادها و وزارت‌خانه‌ها، مانند دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه‌های آزاد اسلامی، پیام نور، فراگیر و غیر انتفاعی، در کشور وجود دارند، که هر کدام باید رسالت و جایگاه خود را داشته باشند و در مسیر مناسب خود حرکت کنند. خلط جایگاه و رسالت این دانشگاه‌ها به کیفیت آموزش و پژوهش در نظام دانشگاهی صدمه جدی وارد کرده و می‌کند. رسالت دانشگاه‌های برتر تربیت پژوهشگران نخبه برای رسیدن به سه هدف پیش گفته است. رسالت بعضی از دانشگاه‌ها صرفاً تربیت نیروهای باسواد به معنی عرفی است و دانشگاه‌های تخصصی تربیت کارشناسان مورد نیاز سازمان‌های متبوع را بر عهده دارند. رسیدن به کیفیت مطلوب در آموزش، که البته لازمه ارتقا در کیفیت پژوهش است، حمایت ویژه مالی از دانشگاه‌های برتر و خودداری آنها از پذیرش دانشجوی پولی را طلب می‌کند و در عین حال اعطای استقلال داخلی به آنها ضروری است.

در بحث کیفیت آموزش و پژوهش دانشگاهی دو نکته باید مورد توجه ویژه قرار گیرد: (1) راه‌اندازی دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها باید با اعمال جدی و دقیق ضوابط موجود انجام پذیرد؛ هرچند که خود این ضوابط نیز به نوبه خود باید با مشورت با دانشگاهیان بازبینی و اصلاح شوند. (2) اعضای هیات علمی و در مرحله بعد دانشجویان تحصیلات تکمیلی، به ویژه دانشجویان دکتری، محور اصلی پیشبرد کارهای پژوهشی دانشگاه‌ها و پایش کیفیت آن هستند و لذا در جذب اعضای هیات علمی و دانشجویان دکتری توجه به کیفیت و توانایی علمی افراد باید در اولویت اول قرار گیرد.